

Taide julkisena palveluna: strategisesti kohti tasa-arvoa
(ArtsEqual-konsortio)

Tilannekuvaraportti 2015

Westerlund Heidi (konsortion johtaja), Lehikoinen Kai, Anttila Eeva, Houni Pia, Karttunen Sari, Väkevä Lauri, Furu Patrick, Heimonen Marja, Jansson Satu-Mari, Juntunen Marja-Leena, Kantonen Lea, Laes Tuulikki, Laitinen Liisa, Laukkanen Anu ja Pässilä Anne

ARTSEQUAL

Taiteet, tasa-arvo ja hyvinvointi: Katsaus kansainväliseen tutkimukseen

*Westerlund Heidi, Lehikoinen Kai, Anttila Eeva, Houni Pia,
Karttunen Sari, Väkevä Lauri, Furu Patrick, Heimonen Marja,
Jansson Satu-Mari, Juntunen Marja-Leena, Kantonen Lea,
Laes Tuulikki, Laitinen Liisa, Laukkanen Anu ja Pässilä Anne*

Tämä raportti käsittelee Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittaman The Arts as Public Service: Strategic Steps towards Equality (ArtsEqual) -tutkimushankkeen taustaa ja perusteita erityisesti kansainvälisestä näkökulmasta. Miksi ArtsEqual-hanketta tarvitaan Suomessa? Mitä perusteita on esitetty kansainvälisissä poliittisissa ja hallinnollisissa toimenpidesuosituksissa ja tutkimuskirjallisuudessa? Hankkeessa kysymme: *Voisiko taiteen ymmärtää laajemmin julkisena palveluna, jossa tasa-arvo on lähtökohtana? Mitkä mekanismit luovat epätasa-arvoa taiteen ja taidekasvatuksen palveluissa? Millaisia taiteen ja taidekasvatuksen palveluja suomalaisen yhteiskunnan tulisi kehittää tasa-arvon, osallisuuden ja hyvinvoinnin lisäämiseksi?*

SUOMEN AKATEMIA

Kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimus

Taiteen ja taidekasvatuksen yhteiskunnallinen merkitys kansainvälisissä toimenpidesuosituksissa

Kansainvälisten järjestöjen raporteissa taiteen rooli ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja hyvinvoinnissa on noussut keskeiseen asemaan. Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö UNESCO on korostanut taidekasvatuksen merkitystä, kun pyritään ratkaisemaan nykypäivän sosiaalisia ja kulttuurisia haasteita. Taidekasvatuksen periaatteita ja käytäntöjä suositellaan niin lapsille ja nuorille kuin kaikenikäisille elinikäisen oppimisen yhtenä muotona. Keskeisissä dokumenteissa taiteet nähdään yhteiskunnan ydinalueena, jossa oppimista tapahtuu sekä taiteessa ja taidetta varten että taiteen kautta. Toisin sanoen taide toimii itsenäisesti mutta myös laajemmin *oppimisen mahdollistajana*. Taiteen monialaisten ja -kulttuuristen näkökulmien ajatellaan muun muassa edistävän identiteetin rakentumista, kulttuurien välisyyttä, hyvää kansalaisuutta ja rauhankasvatusta, joka on kestävä tulevaisuuden edellytys.¹

Yhä enemmän taide liitetään koulutuksen lisäksi myös terveyteen, hyvinvointiin ja sosiaaliseen vahvistamiseen. Maailman terveysjärjestö WHO on jo yli viisikymmentä vuotta sitten todennut terveyden olevan täydellistä fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia eikä vain sairauden tai heikkouden puutetta.² Nykyään tunnustetaan myös yleisesti, että terveys ja hyvinvointi muodostuvat lukuisista toisiinsa vaikuttavista tekijöistä.³ Tietoisuus hyvinvointitutkimuksesta ja OECD:n (2013) ohjeistus subjektiivisen hyvinvoinnin mittaamisesta ovat saaneet lähes kaikki OECD-maat tarkastelemaan ihmisten kokemaa onnellisuutta osana parempaa elämää edistäviä kansallisia ja paikallisia toimenpidesuosituksia.⁴ Sosiaalinen osallisuus syrjäytymisen vastakohtana onkin 1990-luvun puolivälistä asti ollut osa Euroopan unionin hyvinvointipolitiikkaa.⁵ *Taiteisiin osallistuminen* nähdään osana terveyttä ja hyvinvointia vahvistavaa sosiaalista osallistumista, jota kohtaan kiinnostus on kasvanut, kun työttömyys, kansainvälinen muutto ja taloushaasteet ovat lisääntyneet. Laajentuneessa hyvinvointiajattelussa taiteet nähdään yhä useammin osana sosiaali- ja terveystalouden.⁶

Taide ja tasa-arvo

ArtsEqual-hanke tarkastelee taiteen yhteiskunnallista merkitystä ja vaikutuksia nimenomaan tasa-arvon ja tasa-arvoisen osallisuuden näkökulmista. Kansainvälisissä tutkimuksissa tasa-arvoa, sosiaalisten erojen moninaisuutta ja erojen kategorioita on tarkasteltu hyödyntämällä normikriittisiä teorioita, jotka mahdollistavat sen, että sosiaalisiin käytäntöihin sisältyviä eriarvoisuutta synnyttäviä mekanismeja voidaan analysoida ja syrjivät rakenteet tunnistaa.⁷ Intersektionaalisuus tarkoittaa sitä, että yksilön elämään ja esimerkiksi syrjinnän kokemukseen vaikuttavat muutkin erot kuin sukupuoli, kuten esimerkiksi luokka, etnisuus, toimintakyky, uskonto ja seksuaalisuus. Intersektionaalisessa tutkimuksessa ei tarkastella esimerkiksi vain sukupuolen merkitystä, vaan sitä, miten luokka tai seksuaalisuus kytkeytyy sukupuoleen. Tutkimus voi paljastaa ja huomioida myös esimerkiksi naisten välisiä eroja: kaikki naiset eivät koe samanlaista syrjintää sukupuolensa vuoksi, vaan eroja on syytä tarkastella hienosyisemmin huomioiden samalla esimerkiksi toimintakyvyn ja etnisyyden merkitystä. Tämä puolestaan mahdollistaa palvelujen paremman suunnittelun ja suuntaamisen siten, että yhteiskunnan sosiokulttuurinen moninaisuus on huomioitu.⁸

Jo suomen kielen termi taide liitetään usein elitismiin ja tiettyihin sosiokulttuurisiin konteksteihin. Useissa kansainvälisissä tutkimuksissa taiteellinen toiminta ja taidekasvatus nähdään kuitenkin sosiaalisina ja kriittisinä käytäntöinä, joiden avulla on mahdollista paitisi tehdä näkyväksi sosiaalisten erojen rakentuminen yhteiskunnassa myös yhtä lailla *edistää* sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja yhdenvertaista osallistumista.⁹ Teatteritutkimuksen ja draamakasvatuksen aloilla on tutkittu muun muassa, miten teatteri strategisena pedagogisena välineenä voi vähentää ennakkoluuloja, negatiivisia asenteita, stereotyyppioita ja sosiaalisia stigmoja. Vaikutusten nähdään liittyvän siihen, että teatteri tarjoaa tarkasteluun useita näkökulmia, on katalysaattori keskustelulle ja toimii myös tunteiden kautta.¹⁰ Esittävän taiteen tutkimuksen ja taidekasvatuksen aloilla on puolestaan selvitetty vammaistutkimuksen sekä crip- ja queer-teorioiden näkökulmista, miten esimerkiksi käsitsemme vammaisuudesta näkyy taiteen ja taidekasvatuksen alakohtaisissa käytännöissä. Normikriittiset viitekehykset antavat mahdollisuuden tarkastella taidetta so-

1 Ks. mm. UNESCO (2010) ja UNESCO (2006).

2 World Health Organization (1946).

3 Hyvinvoinnin eri määritelmistä ks. Vesan & Bizzotto (2011).

4 Helliwell, Layard & Sachs (2015).

5 Virolainen (2015, 20). Ks. myös Belfiore (2002, 92-93).

6 State of the Field Committee (2009).

7 Ks. esim. Adams (2014); Penketh (2014a); Penketh (2014b).

8 Crenshaw (1989); Lutz, ym. (2011).

9 Esim. Penketh, (2014a); Cahill (2012); Preston (2011); Iverson & Seher (2014).

10 Esim. Iverson & Seher (2014); Bowles, Nadon & Rauch (2013).

siaalisina käytäntöinä osana laajempaa yhteiskunnallista kontekstia huomioiden myös sen, miten käytännöt ylläpitävät eroja.¹¹ Normikriittisessä musiikkikasvatuksessa ja tanssitutkimuksessa vammaisuutta on mm. lähestytty diskursiivisena rakenteena ja sosiaalisesti (uudelleen) neuvoteltavana asiana.¹²

Tutkijat huomioivat kuitenkin myös sen, että taide ei automaattisesti ole syrjimätöntä, vaan se voi tahattomasti vahvistaa poissulkevia käytänteitä esimerkiksi taiteelliseen lahjakkuuteen, kehoon tai sukupuoleen liittyvien käsitystemme kautta.¹³ Monet korostavatkin näkymättömiin jäävien normatiivisten käytäntöjen tutkimisen merkitystä pyrittäessä tasa-arvoon.¹⁴ Tämä taiteen ja taidekasvatuksen osallistaviin ja toisaalta mahdollisiin poissulkeviin epätasa-arvoisiin käytäntöihin liittyvä paradoksi on ArtsEqual-hankkeessa keskeinen. *Kysymme, millä tavoin eroja tunnustetaan, puretaan tai ylitetään suomalaisen yhteiskunnan taidetoiminnassa ja mikä on taiteen erityisluonne tasa-arvoisemman ja yhdenvertaisemman yhteiskunnan luomisessa.* Keskeistä on kehittää ja vakiinnuttaa käsitteistöä, joka mahdollistaa erojen tutkimisen osana luonnollista ihmisyyden ja ruumiillisuuksien variaatiota myös tätä moninaisuutta arvostaen. Tärkeää on myös tarkastella tapoja, joilla eroja ja (epä)tasa-arvoa tuotetaan ja ylläpidetään kielenkäytössä ja taiteen ja taidekasvatuksen diskursseissa.¹⁵

Mitä tiedetään eriarvoistumisen mekanismeista taidekasvatuksessa?

Suomessa taidekasvatus voidaan paikantaa yleisivistävään kouluun, taiteen perusopetukseen, varhaiskasvatukseen, vapaan sivistyksen puitteissa tehtävään taidekasvatustyöhön ja muuhun harrastustoimintaan. ArtsEqual-hanke keskittyy näistä erityisesti yleisivistävään taidekasvatuksen ja taiteen perusopetukseen. Taiteen perusopetus voidaan määritellä pääasiassa koulun opetussuunnitelman ulkopuolella tapahtuvaksi tavoitteelliseksi, ensisijaisesti lapsille ja nuorille järjestettäväksi eri taiteenalojen opetuksiksi, joka antaa oppilaalle valmiuksia ilmaista itseään ja hakeutua taiteenalan ammatilliseen ja korkea-asteen koulutukseen. Taiteen perusopetus on koulutusmuotona suomalainen ilmiö, jo-

ka rinnastuu vain osin skandinaavisiin ”kulttuurikouluihin” tai muissa maissa järjestettävään koulujen ulkopuoliseen taidekasvatukseen (community art education, out-of-school art education, extracurricular art education).¹⁶ Tästä syystä järjestelmään on kohdistunut lähinnä suomalaista tutkimusta. Kansainvälinen tutkimus tarjoaa kuitenkin heijastuspintaa suomalaisen taiteen perusopetuksen, samoin kuin koulujen taidekasvatuksen kehittämiselle aiempaa inklusiivisempaan, tasa-arvoisempaan ja yhdenvertaisempaan suuntaan.

Viimeaikaisten selvitysten mukaan perheen sosio-ekonominen tausta jakaa lapset ja nuoret jo ennen kouluiäkää eriarvoiseen asemaan niin yleisissä oppimisvalmiuksissa ja koulumenestyksessä kuin koulun ulkopuolisessa harrastustoiminnassa, mukaan lukien taideharrastukset. Lasten ja nuorten mahdollisuudet toteuttaa omaa potentiaaliaan ovat siis pitkälle sidoksissa mm. perheen koulutus- ja tulotason. Esimerkiksi tuoreen brittitutkimuksen mukaan matalan tulotason perheiden lapsilla on muita pienempi todennäköisyys osallistua taideharrastuksiin ja päästä osalliseksi julkisesta kulttuuritarjonnasta.¹⁷ Vastaavasti hiljattain julkaistu yhdysvaltalainen tutkimus varoittaa kasvavasta mahdollisuuksien kuilusta, joka on viime vuosikymmeninä kaventanut pienituloisten perheiden lasten mahdollisuuksia edetä elämässään ja saada oma lahjakkuutensa yhteiskunnan hyödyksi.¹⁸ Lahjakkuuden kehittymiseen (talent development) liittyvät tutkimukset toteavat saman yhteyden perheen tulotason ja lahjakkuuspotentiaalin todentumisen välillä.¹⁹

Tutkimukset antavat kuitenkin viitettä siihen, että koululla on mahdollisuus katkaista eriarvoistumisen kierre. Yhdysvaltalainen 12-vuotinen pitkittäistutkimus yli 12 000 koululaisesta osoitti, että intensiivinen osallistuminen koulun taideopetukseen on yhteydessä esimerkiksi myöhemmän koulutukseen hakeutumisen, vapaaehtoistoimintaan osallistumisen ja poliittisen aktiivisuuden kanssa. Tutkimus selvitti, tuottaako nimenomaan taide nämä positiiviset vaikutukset vai voisiko aktiivinen harrastuneisuus esimerkiksi urheilussa toimia samoin. Laaja tilastollinen analyysi osoitti, että vaikka myös urheilulla on positiivisia vaikutuksia, nimenomaan kaikille oppilaille tarjottava taideopetus avaa heikoistakin lähtökohdista tuleville oppilaille paremmat mahdollisuudet menestykseen ja aktiiviseen elämään.²⁰

Kansainväliset tutkimukset osoittavat edelleen, että koulun ulkopuolinen taidekasvatus yhtäältä tukee kou-

11 Esim. Farrier & McNamara (2013); Hughes (2013); Jackson (2011).

12 Koppers (2000); Koppers (2007); Penketh (2014a); Penketh (2014b); Laes & Schmidt (painossa).

13 Esim. Lubet (2014); Koppers (2000); Holdsworth (2013); Laes & Schmidt (painossa).

14 Esim. Koppers (2000); Koppers (2007); Penketh (2014); Conroy (2012); Rydström (2012).

15 Esim. Penketh (2014).

16 Heimonen (2002); myös esim. Marner & Örtengren (2003); Holmberg (2010); Lindgren (2014).

17 The Warwick Commission on the Future of Cultural Value (2015, 15).

18 Putnam (2015).

19 Esim. Sanchez, Aujla & Nordin-Bates (2012).

20 Catterall (2009).

lun sivistystehtävää, toisaalta luo mahdollisuuksia sel-
laiseen taiteen piirissä tapahtuvaan oppimiseen, jota
yleissivistävä koulutus ei tarjoa. Taiteelle hahmottuu tut-
kimuksissa laaja-alainen vaikutuskenttä paitsi hyvinvoin-
nin myös elinikäisen oppimisen ja kriittisen sosiaalisen ja
kulttuurisen tietoisuuden kehittämisen ulottuvuuksilla.²¹
Suomalainen taiteen perusopetuksen järjestelmä toimii
julkisen sääntelyn ja rahoituksen alaisena, mikä luo sille
erityisiä tasa-arvoon ja saavutettavuuteen kohdistuvia
odotuksia. Taiteen perusopetuksen kysynnässä, tarjon-
nassa ja saavutettavuudessa on aiempien selvitysten
mukaan oppilaiden sosioekonomiseen asemaan, suku-
puoleen, ikään, opiskeltavaan taiteen alaan sekä opiske-
lijän asuinalueeseen liittyviä eroja.²²

Julkista sääntelyä koskevat näkökulmat liittyvät tai-
teen perusopetuksen oikeutusdiskurssia käsittelevään
tutkimukseen. Oikeutusdiskurssilla tarkoitetaan tässä
sitä keskustelua, jolla pyritään perustelemaan jonkin
yhteiskunnan toiminnon tai instituution olemassaolo ja
tarpeellisuus. Millä argumenteilla taiteen perusopetusta
puolustetaan julkisessa keskustelussa ja kenellä on oi-
keus osallistua tähän keskusteluun? Aiemmat tutkimuk-
set viitoittavat tietä kokonaisvaltaiselle tarkastelulle,
jossa huomioidaan, miten hallitsevien ryhmien poliittiset
aatejärjestelmät määrittävät taiteen perusopetusta
taide- ja kulttuurikentässä.²³ Esimerkiksi taiteen perus-
opetusta koskeva oikeutusdiskurssiin kohdistuva tutki-
mus auttaa ymmärtämään ohjelmajulistusten, selvitys-
ten ja tutkimusten ankkuroitumista laajempaan yhteis-
kunnallis-poliittiseen keskusteluun ja luo lähtökohtia
ArtsEqual-hankkeessa kehitettävälle interventioille ja
institutionaaliselle kehittämistyölle. Keskeiseksi nou-
sevat taiteen perusopetuksen oppilaitosten toimintaa
normittava ohjausjärjestelmä ja sen taustalla toimivat
diskursiiviset ilmentymät erityisesti oppilaitosten johta-
jien ja päätöksentekijöiden näkökulmasta. Hanke nostaa
esiin myös vaihtoehtoisia tapoja jäsentää taiteen perus-
opetuksen tehtävää ja toteutusmalleja nykypäivän suo-
malaisessa yhteiskunnassa.

On huomionarvoista, että aiemmin mainittu UNESCO:n
suositus taidekasvatuksesta elinikäisenä prosessina pe-
rustuu myös tutkimukseen. Tutkimukset osoittavat, että
oppiminen ja kehittyminen on iästä riippumatta mahdol-
lista myös taidollisissa asioissa, kuten laulussa, ja että mm.
musiikin oppimisella on myönteisiä vaikutuksia elämän
eri osa-alueille.²⁴ Myöhäisiän musiikkikasvatusta onkin va-
kiintumassa ammatillisista syventymistä vaativaksi musiikki-

kasvatuksen alalajiksi.²⁵ ArtsEqual-hankkeen eräänä ta-
voitteena on laajentaa ja vakiinnuttaa myöhäisikäisten
oppijoiden näkökulma osaksi taiteen perusopetusta.

Taiteen yhteys oppimisvalmiuksiin, kouluviihtyvyyteen ja oppimistuloksiin

Ymmärrys siitä, miten taiteen moniulotteiset vaikutukset
syntyvät, on lisääntynyt erityisesti musiikkiin liittyvän viime-
aikaisen aivotutkimuksen myötä. Musiikillisella toiminnal-
la on osoitettu olevan myönteistä vaikutusta kognitiivisiin
taitoihin, keskittymiskykyyn, tarkkaavaisuuteen, muistiin,
motoristen taitojen oppimiseen, kielelliseen kehitykseen,
sosiaalisiin taitoihin ja luovaan ajatteluun. On osoitettu,
että musiikillinen harjaantuminen kouluiässä edesauttaa
esimerkiksi puheäänissä tapahtuvien muutoksien havait-
semista edistämällä näin erityisesti vieraiden kielten oppimis-
ta. Aivotutkimus on edelleen osoittanut, että sekä musiikki
että liike vaikuttavat ihmisen toimintaan monella tavalla ja
tasolla.²⁶ Musiikin ja liikkeen yhdistämisessä ihmisen aistit,
toiminta, tunteet ja ajattelu ovat jatkuvassa vuorovaikutuk-
sessa, minkä seurauksena toiminnan vaikutukset ulottuvat
laajasti oppimisen ja toimijuuden eri alueille.

Taustalla on ajatus, että taidekokemukset ja taiteellinen
toiminta muuttavat hermostollisia ketjuja ja neuronien
laukeamisen malleja eli tuottavat muutosta ja oppimista
ilman tietoista ponnistelua. Tiedostamattoman hermostol-
lisen toiminnan väitetään olevan taiteen kasvatuksel-
lisen voiman merkittävä taustatekijä.²⁷ Ihmisen kokemus-
ympäristön laadulla mm. esteettisessä kokemuksessa
näyttäisi olevan näin ollen suuri merkitys aivojen toiminnal-
le ja kognitiiviselle prosessoinnille. Laadullisen tutki-
muksen avulla onkin voitu tavoittaa ymmärrystä lasten ja
nuorten taidekokemusten luonteesta. Esimerkiksi tanssin
alalla noin 600 lapselta ja nuorelta kerätystä aineistosta
nousivat keskeiseksi jännityksen, ilon, rauhan, vapauden,
lentämisen ja virtauksen kokemukset monen muun voi-
makkaan tai merkityksellisen kokemuksen ohella.²⁸

*Critical Evidence: How the arts benefit student achievement*²⁹ -teos esittelee taidekasvatuksen yhteyksiä oppi-
laiden koulumenestykseen 62 taidekasvatuksen (musiikki,
kuvataide, teatteri ja tanssi) vaikutuksia koskevan tutki-

25 Esim. Creech, Hallam, McQueen & Varvarigou (2013); Creech, Hallam, Gaunt, Pincas, McQueen & Varvarigou (2013); Creech, Hallam, Varvarigou & McQueen (2014).

26 Bastian (2000); Huotilainen & Putkonen (2008); Jentschke & Koelsch (2009); Särkämö & Huotilainen (2012); Trainor & Correga (2010).

27 Catterall (2009, 141).

28 Bond & Stinson (2000); Bond & Stinson (2007).

29 Ruppert (2006).

21 Esim. Bamford (2006); Winner, Glodstein & Vincent-Lancrin (2013).

22 Esim. Koramo (2008); Tiainen (2012); Aluehallintovirasto (2012).

23 Väkevä (2015).

24 Laes (2014).

muksen pohjalta.³⁰ Selvityksen mukaan tanssilla näyttäisi olevan erityinen yhteys luovan ja kriittisen ajattelun kehittymiseen. Koska aivotutkimus on tuonut esiin myös musiikin luovuutta vahvistavan vaikutuksen, näyttäisi ilmeisesti, että tanssi ja improvisointi liikkuen tai musisoiden edistävät luovuuden kehittymistä.³¹ Niin ikään puheen ja liikkeen tuottamisella on aivojen rakenteeseen liittyvä yhteys, joka osaltaan selittää liikkumisen vaikutusta kielelliseen kehitykseen.³² Aiemman tutkimuksen perusteella musiikilla näyttäisi olevan laajoja vaikutuksia kognitiivisiin prosesseihin ja toisaalta tanssilla yhteys ajattelun sujuvuuteen ja virtaavuuteen. On vielä epäselvää, miten tämä vaikutus syntyy tanssissa ja miten nämä vaikutukset ovat yhteydessä koettuihin vaikutuksiin. Tanssin on kuitenkin todettu parantavan ikääntyneiden ihmisten ja erityisesti dementiasta kärsivien vanhusten kognitiivista toimintakykyä tai hyvinvointia.³³ Näistä ja monista muista lupavista tutkimustuloksista huolimatta tanssin ja eri taiteiden yhteys oppimisvalmiuksiin ja kognitiivisiin toimintoihin kaipaa lisätutkimusta. Esimerkiksi tanssin merkitystä oppimisvalmiuksien ja hyvinvoinnin näkökulmista ei ole tutkittu riittävästi, mikä puolestaan ylläpitää tanssin marginaalista osuutta koulujen opetussuunnitelmissa. Tanssin suhteen voidaan jossain määrin tukeutua tutkimuksiin liikunnan yhteydestä koulumenestykseen ja oppimisvalmiuksiin. Lisätty liikunta ei tutkimusten mukaan ainakaan heikennä koulumenestystä tai oppimisvalmiuksia, vaikka liikuntaan käytetty aika vähentäisikin muuta kouluopetusta. Myöskään oppitunteihin sisällytetty liikunta ei tutkimusten mukaan ainakaan heikennä oppimistuloksia. On oletettavaa, että tanssilla ja muilla taiteilla on liikunnan tapaan välittömiä ja välillisiä vaikutuksia.³⁴

Kaiken kaikkiaan raportit taidekasvatuksesta ja sen vaikutuksista oppimisvalmiuksiin ja hyvinvointiin ovat yleensä myönteisiä ja rohkaisevia, joskin tutkimuksissa yleensä lähtökohtaisesti oletetaan löydettävän positiivisia vaikutuksia. Vaikutukset voidaan myös laajalti selittää viimeaikaiseen kognitiotieteeseen ja aivotutkimukseen nojautuen. Ongelmana on, että harvassa tutkimuksessa kuvataan tarkasti tutkimukseen liittyvän taideopetuksen kulkua ja sisältöä tai pedagogisia lähestymistapoja. Esimerkiksi musiikin vaikutuksia tarkastellaan huomioimatta musiikillisen toiminnan monimuotoisuutta. Tutkimuksista ei selviä, *millaisin edellytyksin* taiteellinen toiminta on kokemuksellisesti merkityksellistä ja *mihin mahdolliset eheyttävät ja merkitykselliset kokemukset perustuvat*. Mikä siis on taiteen tuoma erityisyys, joka oletettavasti tuottaa

myönteisiä vaikutuksia, esimerkiksi koettua hyvinvointia tai ulkoisin mittarein todennettavaa vaikutusta? Tarvitaan näin ollen myös tutkimusta, joka tarkastelee kriittisesti *taidekasvatuksen toteuttamiseen ja järjestämiseen liittyviä ongelmia, kuten eriarvoistumista, valikointia ja muita mahdollisia alistavia käytäntöjä*. Niin ikään tarvitaan ratkaisukeskeistä tutkimusta ja toimenpidesuosituksia siitä, miten laadullisesti hyvät taidekokemukset voidaan tuoda jokaisen kasvavan lapsen ja nuoren ulottuville, riippumatta perheen tulotasosta, kotipaikasta, kulttuuri-taustasta tai sukupuolesta. Ratkaisut liittyvät olennaisesti mm. peruskoulun uuden opetussuunnitelman jalkauttamiseen, opettajan perus- ja täydennyskoulutukseen sekä eri toimijoiden (esim. peruskoulu ja taiteen perusopetus) välisen yhteistyön kehittämiseen. ArtsEqual pyrkii tuottamaan osaltaan ratkaisuja näihin ongelmiin.

Taiteilijuus sosiaalisen taiteen hankkeissa

Taiteen, hyvinvoinnin ja tasa-arvoisen osallisuuden yhteistarkastelu näkyy nykypäivän taidealan keskusteluissa, joissa puhe yhteisöllisyydestä on yleistymässä. Tutkijat puhuvat muun muassa yhteisötaiteesta eli taiteesta, jossa taiteilijat toimivat yhteistyössä erilaisten ryhmien kanssa. Yhteisötaide jakaantuu kansainvälisesti useisiin suuntauksiin, jotka vaihtelevat esteettisiltä, eettisiltä ja poliittisilta painotuksiltaan. Paradigmojen kesken on 1990-luvulta lähtien käyty kiivastakin keskustelua yhteisötaiteen määrittelystä, merkityksestä ja tavoitteista.³⁵ Tunnetuimpiin suuntauksiin kuuluvat yhtäältä niin sanottu relationaalinen estetiikka³⁶, jonka sosiaalisten vaikutusten on kuitenkin kritisoitu olevan väliaikaisia ja näennäisiä, sekä toisaalta yhteisön ristiriitoja paljastava antagonistinen taide.³⁷ Dialogisen estetiikan kannattajat puolestaan tähdentävät taiteilijan ja paikallisyhteisön pitkäaikaista yhteistyötä poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi.³⁸ Paikkasidonnaisen taiteen tutkijat kyseenalaistavat oletuksen yhtenäisistä yhteisöistä ja painottavat väliaikaisten yhteisöjen merkitystä.³⁹ Tutkijat korostavatkin yhteisötaiteilijoiden, taidelaitosten ja poliittisen järjestelmän välisiä suhteita.⁴⁰ Voidaan kuitenkin kysyä, *käyttävätkö taidelaitokset yhteisöjä riittävästi hyväkseen, mitkä ovat yhteisötaiteilijoiden motiivit ja miten yhteisölliset taidehankkeet muuttavat taiteilijuutta*. Kansainvälisesti käydään nykyisin myös vilkasta keskustelua osallistujalle yhteisötaiteessa annetus-

30 Deasy (2002).

31 Gibson, Foley & Park (2009); Burnard (2012).

32 Hanna (2008).

33 Kattenstroth ym. (2010); Ravelin (2008); Vergheze ym. (2003).

34 Syväoja ym. (2012).

35 Esim. Kantonen (2005); Kantonen (2009); Jackson (2011).

36 Bourriaud (2002).

37 Bishop (2004, 51–79); Bourriaud (2002).

38 Kester (2011); ks. myös Kester (2004).

39 Kwon (2002).

40 Jackson (2011).

ta roolista⁴¹, mikä puolestaan on olennaista arvioitaessa yhteisötaidetta suhteessa yhteiskunnan muilla sektoreilla käytettyihin osallistamisen menetelmiin.

Kiihkeimmät taiteen autonomian ja vapauden puolestajat näkevät yhteisötaiteen pelkkänä soveltamisena eivätkä varsinaisena taiteena. Monet yhteisötaiteilijat sen sijaan katsovat, että parhaaseen lopputulokseen yhteisötaiteen hankkeissa päästään, kun ne syntyvät taiteilijan aloitteesta ja kun niissä keskitytään nimenomaan yhteiseen taiteen tekemiseen. Tätä ajatusta hyödynnetään myös ArtsEqual-hankkeessa. Lähtökohta on yleinen kansainvälisellä taiteellisen tutkimuksen kentällä (artistic research, practice-based research in art, konstnärlig forskning) ja taiteellisen toimintatutkimuksen (artistic action research, künstlerische Aktionsforschung) verkostoissa. ArtsEqual-hankkeessa näitä suuntauksia kytketään yhteisötaiteen, sosiaalisesti sitoutuneen ja vastuullisen taiteen ja taidekasvatuksen käsitteisiin. Tavoitteena on hahmottaa tämän tyyppiselle toiminnalle entistä selkeämpää paikkaa taiteen kentällä ja suomalaisessa yhteiskunnassa. Tällöin joudutaan arvioimaan myös taidekoulutuksen sisältöjä: mitä tietoja, taitoja, asenteita ja valmiuksia tulevaisuuden taiteilijat ja taidekasvattajat tarvitsevat?⁴²

Taiteiden, taidekasvatuksen ja taidelähtöisten työtapojen merkitys lääketieteen ja sosiaalityön tutkimuksissa

Ehkä näkyvimpiä muutoksia perinteisessä institutionaalisessa taidekentässä 2010-luvulla on taiteen lisääntynyt käyttö terveyden ja hyvinvoinnin alueilla: terveyttä ja hyvinvointia vahvistamalla edistetään ihmisten mahdollisuuksia osallistua ja toimia yhdenvertaisina yhteiskunnassa. Taiteen vaikutuksista sosiaali- ja terveysalalla on jo olemassa paljon tutkimusta. Taiteiden ja kulttuurin suhdetta terveydenhoitoon ja taiteiden vaikutuksia terveyteen tarkastelevassa laajassa (385 tutkimusraporttia) lääketieteellisten tutkimusjulkaisujen kansainvälisessä katsauksessa⁴³ löytyi luotettavaa kliinistä näyttöä taideinterventioiden vaikutuksista lukuisilla lääketieteen alueilla. Niistä voidaan mainita mm. seuraavat:

- kuvataiteen ja musiikin ahdistusta ja masennusta lieventävät vaikutukset syövän hoitoon liittyvässä kemoterapiassa ja taiteet mahdollisena hoidon sivuvaikutuksia lieventävänä adjuvanttina

- musiikin vaikutukset potilaiden ahdistuksen lievitykseen ja elintoimintojen tasoihin (verenpaine, syke, sydänlihaksen hapentarve) sydänyksikössä sekä myös tilastollisesti merkittävät positiiviset vaikutukset vastasyntyneiden kliiniseen tilaan ja käyttäytymiseen tehohoidossa sekä sairaalassaoloajan lyhentyminen
- taideinterventioiden positiiviset vaikutukset potilaan kokemaan mukavuuteen, kehon stressihormonipitoisuuden pienenemiseen ja verenpaineeseen lääketieteellisissä potilaille stressiä tuottavissa toimenpiteissä
- musiikin positiiviset vaikutukset kivun indikaattoreita koskeviin fyysisiin ja psyykkisiin muuttujiin kivunhoidossa ja postoperatiivisen kipulääkityksen tarpeen väheneminen
- potilaan itse valitseman musiikin, elävän musiikin ja kuvataiteiden stressiä ja ahdistusta vähentävä vaikutus ja elintoimintoja tukeva vaikutus kirurgisissa operaatioissa sekä musiikin vaikutus leikkauksen jälkeiseen toipumiseen ja rauhoittavien lääkkeiden tarpeen vähenemiseen
- mielenterveyspalveluissa taiteiden vaikutus positiivisesti potilaiden itseilmaisun keinoihin, viestintätaitoihin ja sitä kautta perhesiteiden ja itsetunnon vahvistamiseen; taiteilla voidaan myös saada aikaan muutoksia käyttäytymisessä – rauhallisemmat, tarkkaavaisemmat ja yhteistyökykyisemmät potilaat tarvitsevat vähemmän lääkitystä ja fyysisten rajoitteiden käyttöä.

Terveyteen ja hyvinvointiin liittyvissä tutkimuksissa positiivisia tutkimustuloksia on siis saatu ennen kaikkea pitkäaikaissairauksien hoidossa, osana kuntoutusta sekä tuke-
massa sairauden kanssa pärjäämistä arjessa. Muun muassa kipututkimuksessa on todettu taiteellisella toiminnalla olevan merkitystä kivun sietämiseen ja hyväksymiseen.⁴⁴ Parkinson-tutkimuksessa tanssilla on todettu olevan yhteys mm. parantuneeseen tasapainoon, toiminnalliseen liikuntakykyyn, motoriikkaan ja elämänlaatuun.⁴⁵ Perusterveydenhuollossa yleislääkärin vastaanotolla toteutetulla taidetoiminnalla on todettu olevan positiivisia vaikutuksia hyvinvointiin ja mielenterveyteen.⁴⁶ Museoiden, gallerioiden ja hoitoalan yhteistyönä toteutetussa toiminnassa ja sitä koskevassa tutkimuksissa on todettu muun muassa esinelähtöisen muistelun kohentavan ikääntynei-

41 Esim. Bishop (toim.) (2006).

42 Esim. Helguera (2011); Heinsius & Lehikoinen (toim.) (2013).

43 Lelchuk Staricoffin (2004).

44 Lynch ym. (2013).

45 Houston & McGill (2013); McKee & Hackney (2013); Hackney & Earhart (2010).

46 Crone ym. (2013).

den mielialaa ja toiminnallisten museotyöpajojen vaikuttavan positiivisesti mielenterveys- ja päihdekuntoutujien hyvinvointiin, seurallisuuteen ja itseluottamukseen.⁴⁷

Yhdysvalloissa kansallisen tilannekatsauksen mukaan taiteen tuominen osaksi terveyspalveluja oli lisääntynyt vuosien 2004 ja 2007 välillä ja samalla myös resursseja oli kohdennettu organisaatioiden taideohjelmille ja niissä toimiville ammattilaisille. Terveys- ja hoitoalan ympäristöissä taidepalveluja oli tarjottu laajalti terveydenhuollon eri asiakaspopulaatioille. Samalla kuitenkin alalla toteutettavien taideohjelmien *taloudellisten* vaikutusten tutkimusta oli vain vähän – vaikka anekdoottista näyttöä on paljon, tutkimusdataa on heikosti. Raportissa taiteita koskevien vaikutusten haluttiin laajentuvan myös taiteiden talousvaikutuksiin terveydenhuollossa sekä siihen poliittiseen keskusteluun, jossa terveydenhuollon kustannusten vähentäminen ja hoidon laatu yhdistetään.⁴⁸ *Tarvitaan kuitenkin vielä yksityiskohtaisempaa tietoa eri taidemuotojen toimintamekanismeista, jotka synnyttävät positiivisia vaikutuksia hoitotyön eri osa-alueilla unohtamatta taiteisiin liittyviä mahdollisia negatiivisia vaikutuksia.*

Tärkeä ryhmä taiteen ja sosiaalityön rajapintaa tarkastelevissa tutkimuksissa on vammaiset. Australiassa tehdyn tutkimuksen mukaan vammaisille on tarjolla enemmän palveluja kuin esimerkiksi mielenterveysongelmien kanssa eläville. Tarjottuja taidepalveluja ei kuitenkaan tuotettu inklusion⁴⁹ periaatetta noudattaen taidealan instituutioissa vaan vammaispalveluiden erityistiloissa. Eroja oli myös siinä, saivatko osallistujat luovia tuotoksiaan julkisesti esille. Merkittävä osa (81 %) vammaisille taide- ja kulttuuripalveluja tarjoavista organisaatioista haluaisi tarjota näitä palveluja enemmän, mutta toiminnan tueksi tarvitaan lisärahoitusta, työhön soveltuvia taiteen ammattilaisia ja tietoa onnistuneista hankkeista.⁵⁰ Australiassa on tutkittu myös vammaisten mahdollisuuksia ja esteitä työllistyä taiteissa. Taiteiden kansallisen vammaisstrategian osana toteutetun tutkimuksen mukaan vammaisilla on merkittävää kiinnostusta työskennellä taide- ja kulttuurialalla ja alan organisaatioilla hyvät edellytykset toimia inklusiivisina työnantajina. Silti vammaisten työllistyminen taide- ja kulttuurialoilla on vähäistä. Työllistymistä estävät vammaisten yleisen syrjinnän lisäksi muun muassa työnantajien huoli lisäresurssin tarpeista ja se, että vammaisille suunnatut työllistämispalvelut eivät vielä näe taiteita vammaisten uramahdollisuutena.⁵¹ *Vammaistutkimuksen*

alueella tarvitaan siis lisää tutkimusta niistä kulttuurisista, sosiaalisista, institutionaalisista ja taloudellisista mekanismeista, jotka vaikeuttavat inklusion toteutumista taiteissa ja taidekasvatuksessa sekä kuvauksia hyvistä käytännöistä ja toimintamalleista. Olennaista on, että tutkimuksessa huomioidaan palveluja käyttävien vammaisten ihmisten omat kokemukset ja tarpeet sekä aiemmin tässä raportissa mainittu intersektionaalisuuden ajatus.

Myös nuorten syrjäytymisen ehkäisy nousee keskeiseksi taiteen ja sosiaalityön rajapinnalla tehdyissä kansainvälisissä tutkimuksissa. Britanniassa nuoriso-ohjelmia koskevat kansalliset aloitteet on suunniteltu kannustamaan taiteisiin osallistumista arjen epämuodollisissa oppimistilanteissa, mutta näiden aloitteiden vaikutuksista niin nuoriin kuin taide- ja kulttuurialaan sekä aloitteiden kohtaamista haasteista ja taustalla vaikuttavista poliittisista ohjelmista tiedetään vain vähän.⁵² Tiedetään kuitenkin, että osallistavien taiteiden avulla nuoret oppivat, miten päästä osalliseksi taiteista, miten sorto yhteiskunnassa toimii ja miten siihen voi puuttua.⁵³ Nuorisotyössä taiteellisen ja luovan oppimisen arvo tunnustetaan muun muassa siinä, että se antaa yksilölle mahdollisuuden nähdä itsensä osana laajempaa kuvaa ja keinoja työstää edessä näkyviä haasteita.⁵⁴ Yhteisötaiteiden on todettu voimaannuttavan yksilöitä ja ryhmiä, joilla ei ole vaikutusvaltaa ja joiden oma ääni ei kuulu yhteiskunnassa.⁵⁵ Taiteet ja luovat lähestymistavat voivat näin ollen vahvistaa heikossa asemassa olevien ryhmien yhteenkuuluvuuden tunnetta ja antaa nuorille ja yhteisöille mahdollisuuksia käsitellä voimaantumattomuuden ja äänen käsitteitä ja kokemuksia sekä siten myös ymmärtää monimutkaisia yhteiskunnallisia ongelmia ja vallitsevien olosuhteiden vaikutuksia heihin itseensä.⁵⁶ *Tutkimusnäyttöä tarvitaan kuitenkin lisää niistä taiteen ja taidekasvatuksen mekanismeista, jotka auttavat nuorten sosiaalisessa vahvistamisessa. Miten taiteet ja taidekasvatus käytännön toimintana vapauttavat luovaa energiaa, rakentavat solidaarisuutta yhteisössä, antavat yksilöille äänen ilmaista pyrkimyksiään ja auttavat heitä rakentamaan positiivisia muutosstrategioita?*

Samalla kun taiteista on tullut keskeinen osa nuorisotyön käytäntöjä, nuorisoalan ja taidealan toimijat ovat joutuneet neuvottelemaan toiminnan päämääristä, motivaatiosta, tyylistä ja odotetuista tuloksista, samoin kuin mahdollisista yhteistyössä syntyneistä konflikteista.⁵⁷ Yhdysvalloissa on todettu, että teemaperustaiset

47 Smiraglia 2015; Morse ym. (2015); Wilson ym. (2015).

48 State of the Field Committee (2009).

49 Inklusiolla tarkoitetaan kaikkien ihmisten oikeutta kuulua tavallisiin yhteisöihin sen sijaan, että heidät sijoitettaisiin omiin erillisiin palvelujärjestelmiinsä (UNESCO 1994).

50 Accessible Arts (2011).

51 DADAA Inc and Arts Access Australia (2012).

52 BERA (2015).

53 Webster & Buglas (2005).

54 Miles (2007, 278).

55 Patel (2012, 66).

56 Patel (2012, 66–67).

57 Brocken (2015).

taideprojektit toimivat osana nuorisotyötä vain, jos projektien suunnittelussa huomioidaan osallistujien ikäryhmän kyvyt ja tarpeet.⁵⁸ Kapea ja korkeataiteita korostava luovuuden määritelmä voi painottaa liiaksi taiteellisia tuotoksia ja niiden laatua ja jättää näin monet nuoret ja nuorisotyötä tekevät ulkopuolisiksi.⁵⁹ Luovuuden käsitettä on yritetty täsmentää käyttämällä pientä alkukirjainta (creativity), kun on kyse mielikuvituksen käytöstä, kysymysten herättämisestä ja leikistä osana oppimista, ja isoa alkukirjainta (Creativity), kun viitataan merkittäviin ajattelijoihin ja taiteilijoihin.⁶⁰ Monien nuorisotyötä tekevien nähdään identifioituvan pienellä alkukirjaimella kirjoitettuun kaikille mahdolliseen luovuuteen, jossa korostuu henkilökohtainen toimijuuden laatu. Tällainen yksilöiden ja ryhmien välinen luova vuorovaikutus synnyttää iloa samalla kun nuorten avautuminen auttaa aikuisia hahmotamaan nuorten kokemusmaailmaa.⁶¹

Lukuisat kansainväliset tutkimukset osoittavat, että sosiaali- ja terveysalan yhteistyössä toteutettu taide-toiminta mahdollistaa taiteisiin osallistumisen monille, joita taidepalvelut eivät muuten saavuta ja jotka ovat kokeneet ulkopuolisuutta tai syrjintää valtavirran taideinstituutioissa.⁶² Lisää tutkimusta tarvitaan kuitenkin siitä, voivatko jotkin taideprojektit nuorisotyön alueella tuottaa syrjäytymisen kokemuksia joillekin nuorille ja nuorisotyön tekijöille. Jos näin on, *tarvitaan yksityiskohtaista analyysiä niistä mekanismeista, jotka syrjäytymistä tuottavat. Onko kyse taiteista, taidepedagogiikasta vai mahdollisesti siitä, että valmiuksia osallistua taiteisiin ei ole saatu kotona tai koulussa?* Siksi on myös tärkeää tutkia, *miten kulttuuri- ja taidelaitosten sekä sote-alan organisaatioiden välistä yhteistyötä voidaan kehittää sekä millä tavoin taidetta ja taiteellista toimintaa voidaan hyödyntää osana käynnissä olevaa muutosta terveys-, maahanmuuttaja-, nuoriso-, vammais- ja vanhuspalvelujen tuottamisessa.*⁶³

Taidelähtöiset keinot sosiaali- ja terveysalan toiminnan kehittämisessä

Taiteen menetelmiä on sovellettu ja tutkittu sosiaali- ja terveyspalveluja tuottavissa organisaatioissa monitieteellisesti eri tarkoituksiin.⁶⁴ Kansainvälisissä tutkimuksissa on tarkasteltu esimerkiksi taiteellisen toiminnan mahdollisuuksia ja merkityksiä uudenlaisten hoidon ja

huolenpidon infrastruktuurien kehittämisessä sosiaali- ja terveysalalla. Tuore brittitutkimus tarkastelee normatiivisen sosiaalihuollon käytäntöjä haastavaa taidelähtöistä projektia, joka suunnattiin julkisten hyvinvointipalvelujen ulkopuolelle jääneille syrjäytymisuhan alaisille nuorille miehille.⁶⁵ Tutkimus näkee taiteellisen toiminnan paitisi sosiaalisen huolenpidon ja tukitoimien täydentäjänä myös keinona tarkastella niitä uudella tavalla. Raportissa korostetaan taiteiden mahdollisuutta luoda moninaisia ja inklusiivisia hoivan ja tuen muotoja, jotka huomioivat tukea tarvitsevat ihmiset ja heidän elämäntilanteensa monimutkaisena kokonaisuutena. Kysymys on siis osin siitä, *miten tavoitetaan ja luodaan yhteys niihin ihmisiin, jotka jäävät tai ovat vaarassa jäädä olemassa olevien palveluprosessien ulkopuolelle*, ja osin siitä, *millaista huolenpitoa ja tukea erilaiset ihmiset tarvitsevat*. Kysymys on myös siitä, *millaisina toimijoina osallistujat nähdään: pelkkinä tuen tarvitsijoina tai avun vastaanottajina vai yksilöinä, joilla on myös jotain annettavaa*.

Taiteen tarjoamaa toisenlaista näkökulmaa terveydenhuollon alalla vallitsevaan teknis-rationaaliseen ja biolääketieteen sävyttämään ihmiskuvaan on tarkasteltu esimerkiksi brittiläisessä teatteria ja lääketiedettä yhdistäneessä tutkimushankkeessa. Lääketieteen käytäntöjen ja vastaanottotilanteiden tarkastelu sosiaalisina esityksinä osoitti puutteita valtavirran lääketieteen tavoissa ymmärtää vuorovaikutuksen, asiayhteyksien, ihmisen, yhteisön ja tulkintojen merkitys hoidossa ja paranemisessa. Tutkimuksen osana kehitetystä teatterilähtöisestä lääkäreiden vuorovaikutuskoulutuksesta todettiin olevan hyötyä lääketieteen opiskelijoille.⁶⁶ Samansuuntaisia tuloksia taiteista lääketieteen koulutuksessa on saatu myös muissa tutkimuksissa: taide osana opiskelua voi parantaa muun muassa reflektio- ja vuorovaikutustaitoja, kriittistä ajattelua, johtamistaitoa, hiljaisen tiedon tunnistamista, empatiaa ja monitahoisuuden arvostamista.⁶⁷

Organisaatio- ja innovaatiotutkimuksen näkökulmasta voidaan todeta, että taiteen soveltamisesta sosiaali- ja terveysalan organisaatioissa on olemassa monenlaisia tutkimusta⁶⁸, mutta *keskeisten kehittämishaasteiden saaminen näkyviin edellyttää tutkimusten perusteellista meta-analyysiä*. Alustavan tarkastelun valossa eräs keskeinen kehittämishaaste liittyy sosiaali- ja terveysalan organisaatioiden työ- ja toimintakulttuureihin. Organisaatioissa yleensä tiedostetaan tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvät ongelmat, mutta johdolta ja työntekijöiltä puuttuu usein välineitä ja toiminta-areenoita

58 Jonas (2012, 16).

59 Batsleer & Davies (2010).

60 Craft (2001).

61 Patel (2012, 64).

62 Esim. Wilson ym. (2015); Crone ym. (2013).

63 Esim. Goldingay ym. (2014).

64 Clift & Camic (2015).

65 Hughes (2013).

66 Goldingay, Dieppe, Mangan & Marsden (2014).

67 Esim. Lake, Jackson & Hardman (2015); Lempp ym. (2010).

68 Esim. Clift & Camic (2015); Daykin, Byren & Soteriou (2008); Department of Health with Arts Council England (2007).

niiden käsittelyyn. *ArtsEqual-hankkeella onkin merkittävä rooli sosiaali- ja terveysalan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kysymysten rakenteellisen ja systeemisen tason näkyväksi tekemisessä.* Erityisen huomion tulee kohdistua työkuulttuurin ja oppimisen piileviin peruskäsityksiin ja rakenteisiin sekä niiden refleктоivaan ja refleksiiviseen⁶⁹ auki purkamiseen.

Taiteen tasa-arvoisen saavutettavuuden yhteiskunnalliset ja taloudelliset vaikutukset

ArtsEqual-hankkeen eri toimia lävistävä vaikuttavuus nojaa vahvasti kansainvälisiin lähtökohtiin, koska taiteen vaikuttavuuden tutkimusta ei Suomessa ole vielä laajasti tehty. Taiteen vaikutusten tarkastelu on ollut 2000-luvun aikana paljon esillä sekä kansallisella että kansainvälisellä tutkimuskentällä. Tieto on kuitenkin hajallaan, ja vallitsevana käsityksenä on, että taiteen vaikutusten tarkasteluun ei ole olemassa yhtä kaikkia erilaisia vaikutuksia (esim. kasvatuksellisia, kulttuuripoliittisia, terveydellisiä, sosiaalisia, organisatorisia ja kansantaloudellisia) huomioivaa lähestymistapaa.⁷⁰

Kansainvälisesti taiteiden vaikuttavuustutkimuksen yhtenä historiallisen polun esimerkkinä voi pitää Britanniaa. Jo 1960-luvulla yhteisöllisissä taideliikkeissä ymmärrettiin taiteen vaikutusten merkitys poliittisen päätöksenteon tukena. 1980-luvulta eteenpäin taide ja kulttuuri nousivat kaupunkikehittämisen kautta strategisesti tärkeiksi, kun huomattiin taiteen vaikutus talouden kohentumiseen ja toisaalta sen vahva merkitys yhteisöille ja kaupunkilaisille.⁷¹ *The Social Impact of the Arts* (1993) -tutkimusta pidetään yhtenä ensimmäisistä sosiaalista vaikuttavuutta mittaavista tutkimuksista. Sitä seuranneet tutkimukset raportoivat taiteiden positiivisten sosiaalisten vaikutusten liittyvän muun muassa sosiaalisen kanssakäymisen lisääntymiseen yksilöiden ja ryhmien tasolla, ilmaisukyvyn lisääntymiseen ja luovuuden vahvistumiseen.⁷² Britanniassa myös taidetoimikunnat ovat 2000-luvulla tehneet lukuisia taiteen vaikuttavuustutkimuksia.⁷³ Raportit esittävät vahvaa näyttöä kansalaisten hyvinvoinnin kannalta olennaisista taidekäytännöistä.⁷⁴

Kuten tästä katsauksesta on käynyt ilmi, nykyään taiteen vaikuttavuuden mekanismeja tunnetaan jo jossakin määrin ja niitä on jaoteltu seuraavasti: yksilölliset (materiaalinen/terveys, kognitiivinen/psykologinen, yhteis-

työkykyinen) ja yhteisölliset (taloudellinen, kulttuurinen, sosiaalinen). Tämä jaottelu voidaan ymmärtää myös eriateisen vaikuttamisen kautta. Sellaisia ovat suora osallisuus, yleisöosallistuvuus, taiteilijoiden läsnäolo ja taideorganisaatiot ja -instituutiot.⁷⁵ Taiteen vaikuttavuus yhteisöön voidaankin nähdä seuraavien väittämien pohjalta: taide lisää sosiaalista pääomaa ja yhteisön jäsenten välistä yhteenkuuluvuutta, sillä on hyödyllinen vaikutus talouteen ja taide on hyväksi yksilöille – se vahvistaa terveyttä, tuottaa psykologista hyvinvointia, kehittää taitoja, kulttuurista pääomaa ja luovuutta.⁷⁶ Lisää tutkimusta tarvitaan erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä taideinterventioita toteuttavien työstä ja siitä, miten nämä interventiot toteutuvat osana *työorganisaatioita* kouluissa, hoiva-alan organisaatioissa, nuorisoalalla ja niin edelleen. Lisäksi uutta tutkimusta tarvitaan taidetyön muutoksista ja niiden vaikutuksista taideammattilaisuuteen, mihin liittyy erityisesti ajatus taiteista kaikille kuuluvana peruspalveluna.

Miten näkemykset taiteen autonomiasta vs. välineellisestä käytöstä vaikuttavat taideammattilaisuudessa, taidealojen koulutuksessa ja taiteen käytössä peruspalvelujen yhteydessä? Miten taidetta koskevat vallitsevat asenteet tuottavat ja ylläpitävät eriarvoisuutta tai vastaavasti edistävät yhdenvertaisuutta? Miten taideinterventioilla voidaan vaikuttaa taiteita koskeviin käsityksiin yhteiskunnassa, vai voidaanko?

ArtsEqual-hanke pyrkii myös tarkastelemaan taidetta osana kestävästä taloudellisesta kehityksestä suomalaisessa yhteiskunnassa. Luovan talouden näkökulmasta kulttuurin arvoa on Britanniassa tarkasteltu äskettäin analyysissä, jonka kolme keskeistä huomiota olivat seuraavat: 1) kulttuurisilla ja luovilla kyvykkyyksillä voidaan myötävaikuttaa hyvinvointiin, talouteen, kansalliseen identiteettiin ja globaaliin vaikutusvaltaan, 2) systeemisesti tarkasteltuna kulttuuri ja luovuus muodostavat ekosysteemin, jossa sen osat vaikuttavat toinen toisiinsa, ja 3) kulttuuri-teollisuuden ja luovan teollisuuden ekosysteemin yhteen kytkeytyvien sektoreiden synergioihin pitää kiinnittää entistä enemmän huomiota. Yksilöiden luovan potentiaalin stimuloimista ja toteuttamista pitää vahvistaa, jotta ihmisten kulttuurinen ja taloudellinen panos saataisiin paremmin yhteiskunnan hyödyksi.⁷⁷

Taiteen ja kulttuurin taloudelliset vaikutukset voidaan toisaalta jakaa karkeasti kansantaloudellisiin, organisatorisiin ja yksilöllisiin,⁷⁸ toisaalta aiemmin todettuihin

69 Esim. Taylor & Ladkin (2009); Cunliffe (2004); Vince (2002).

70 Jansson (2014, 15-16).

71 Esim. Belfiore & Bennett (2008); Reeves (2002); Pratt (1997).

72 Landry ym. (1996); Galloway (1995).

73 Esim. DCMS (2001); Jermyn (2001).

74 Ks. erityisesti Matarasso (1997).

75 Guetzkow (2002, 2-4).

76 Guetzkowitzin katsaus kokoa taiteen vaikuttavuuden muutaman tietoväittämän kautta, joiden taustalla useita kansainvälisiä tutkimuksia aiheesta (Mt.).

77 The Warwick Commission (2015).

78 Esim. NEA (2013); Reeves (2002).

suoriin sekä epäsuoriin vaikutuksiin.⁷⁹ Tuoreessa globaalissa kartoituksessa, jossa käsitellään kulttuuri- ja luovia aloja yhtenä kokonaisuutena, todetaan alojen yhteenlasketun tuoton olevan globaalisti yli 2 000 miljardia euroa vuodessa, joka on 3 % koko maailman bruttokansantuotteesta.⁸⁰ Alat työllistävät maailmanlaajuisesti lähes 30 miljoonaa ihmistä, joka on noin 1 % maailman työväestöstä. Kartoitus on lajissaan ensimmäinen yritys hahmottaa taiteen, kulttuurin ja luovien alojen taloudellisia vaikutuksia. Vaikutukset ovat kansantalouden tasolla mitattavia suoria vaikutuksia ja osoittavat, että luovien alojen työntekijät tuottavat kolminkertaisesti osuutensa bruttokansantuotteesta. Lisäksi merkittävä pitkittäistutkimus Yhdysvalloissa on osoittanut, että BKT:llä mitattuna kulttuurilla ja taiteilla on pitkän ajan positiivisia vaikutuksia paikalliseen talouteen ja että kulttuuri-investoinneilla on pysyviä taloudellisia vaikutuksia.⁸¹

Uusimman ajattelun mukaan taiteen ja kulttuurin taloudelliset vaikutukset ovat suurimmilta osin kuitenkin epäsuoria.⁸² Taiteen ja kulttuurin vaikutuksia on lisäksi tutkittu erityisesti yritystasolla niin sanotuissa taideinterventiotutkimuksissa.⁸³ Organisaatiotutkimukset tarkastelevat yleensä, miten taidelähtöisellä toiminnalla kehitetään organisaatiota tai sen osia. Kehittämällä on todettu joissain tapauksissa olevan suuriakin epäsuoria taloudellisia vaikutuksia.⁸⁴ Yksilötasolla kulttuurin ja taiteiden taloudelliset vaikutukset ovat kaksitahoisia ja ulottuvat yhtäältä yksittäisten taiteilijoiden taloudelliseen hyötyyn, toisaalta taiteen kuluttajien ja palvelujen käyttäjien inspiroitumiseen ja oppimiseen sekä sitä kautta epäsuoraan taloudelliseen hyötyyn.⁸⁵ ArtsEqual-hankkeessa tarkastelemme, *millaisia suoria ja epäsuoria taloudellisia vaikutuksia taiteen tasa-arvoisemmalla saavutettavuudella ja perinteiset institutionaaliset rajat ylittävällä taidetoiminnalla ja -palveluilla voisi olla Suomessa.*

Yhteenveto

Kansainvälisen ja kotimaisen tutkimuskirjallisuuden valossa on selvää, että taiteen ja taidekasvatuksen perinteisesti määritelty kenttä on muuttumassa. Uusien käsitteiden syntyminen on oire siitä, että aiemmat lähtökohdat eivät riitä, kun tarkastellaan taiteen ja taidekasvatuksen uusia toimintamuotoja, jotka usein syntyvät eri alojen välisillä rajapinnoilla. Voidaankin sanoa, että ArtsEqual-hankkeen tutkimus kohdistuu ennen kaikkea uudenlaiseen moniammatilliseen, monitaiteiseen ja -tieteiseen hybridiin toimintaan, sen vaikutusten kriittiseen tarkasteluun sekä uuden käsitteistön tuottamiseen ja vakiinnuttamiseen. Pyrimme löytämään tutkimuksellisia perusteita sille, miten taiteet ja taidekasvatus voisivat systemaattisesti – kaikkien tasa-arvoisesti saavutettavilla olevina peruspalveluina – vahvistaa hyvinvointia ja kestävästä kehityksestä sekä tukea luovan ja yhteiskuntaan osallistuvan vastuullisen kansalaisuuden kehittymistä Suomessa.

Lähteet

Raportin lähteet ovat saatavilla pyydettyäessä, ja ne voi myös ladata erillisenä asiakirjana Dropbox-kansiosta osoitteessa:

<https://www.dropbox.com/sh/8sjmequfnigjnoo/AADVFO5EwNVk8Mef51JvVxrAa?dl=0>

79 Guetzkow (2002); NEA (2013).

80 Lhermitte ym. (2015).

81 Pedroni & Sheppard (2013).

82 Americans for the Arts (2011); Lhermitte ym. (2015); Newbold ym. (2015).

83 Esim. Berthoin Antal & Strauß (2013); Darsø (2004); Nissley (2010).

84 Adler (2006); Schiuma (2011).

85 Americans for the Arts (2011).